

Tobaksvanor i Sverige

– tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2014

CAN Rapport 151

Clara Henriksson & Mats Ramstedt

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

ISSN 0283-1198

URN:NBN:se:can-2015-3 (pdf)

Tobaksvanor i Sverige

– tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2014

Clara Henriksson & Mats Ramstedt

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport nr 151

Stockholm 2015

Förord

Ett av syftena med Monitormätningarna är att få en samlad bild av den totala tobaks-konsumtionen i Sverige. Genom att beräkna de oregistrerade delarna av denna konsumtion med hjälp av frågeundersökningar, och addera dessa till den registrerade försäljningen i landet erhålls en skattning av den totala konsumtionen på nationell nivå. I föreliggande rapport redovisas även de intervjuade personernas självskattade tobakskonsumtion som möjliggör en beskrivning av skillnader mellan olika grupper.

Monitorundersökningen har pågått sedan juni 2000. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) övertog denna undersökning år 2013 och i samband med detta genomfördes vissa förändringar i den metodik som används.

Stockholm i maj 2015

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Håkan Leifman
Direktör

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning	6
2. Resultat.....	8
3. Diskussion	21
Referenser.....	23
Bilaga 1. Material och metod	24
Monitormätningarnas utgångspunkter för beräkning av anskaffning av tobak	24
Mätprocedur och urvalsmetod	24
Registrerad försäljning av cigaretter och snus	25
Oregistrerade delmängder cigaretter	26
Uppräkning av självrapporterade oregistrerade delmängder	27

Sammanfattning

I denna rapport presenteras dels en skattning av den totala cigarett- och snusansköffningen i Sverige för 2012–2014 och dels en beskrivning av tobaksvanorna i befolkningen under perioden 2003–2014 (rökning) och 2007–2014 (snusning). Nedan sammanfattas de viktigaste resultaten i rapporten:

Den totala tobaksansköffningen

- Totalt skattades att ca 6 miljarder cigaretter anskaffades i Sverige under 2014 vilket motsvarade 738 cigaretter per invånare 15 år och äldre. Detta var något lägre jämfört med 2013 (-3 %) och 2012 (-8 %).
- 90 procent av de cigaretter som anskaffades var inköpta och beskattade i Sverige (registrerade) medan övriga andelar var oregistrerade och bestod av resandeförsel (8 %) respektive smuggling (2 %).
- Under 2014 skattades att ca 225 miljoner snusdosor anskaffades i Sverige, vilket motsvarade 32 dosor per invånare 15 år och äldre. Detta var en liten nedgång jämfört med 2012 (-7 %) men i stort sett oförändrat jämfört med 2013 (-1 %).
- 98 procent av snuset utgjordes av i Sverige inköpt och beskattat (registrerat) snus och resterande oregistrerade andelar bestod av resandeförsel (2 %) och smuggling (0,4 %).

Befolkningens tobaksvanor utifrån självrapporterade uppgifter

- Enligt 2014 års Monitormätningar hade i genomsnitt en fjärdedel (24 %) av Sveriges befolkning (17–84 år) använt tobak vid minst något tillfälle den senaste månaden. Sedan 2007 har tobaksanvändningen i befolkningen minskat något och främst är det andelen rökare som sjunkit.
- Kvinnorna har minskat sin tobaks konsumtion mer än männen. Andelen rökare var ungefär lika stor bland männen som bland kvinnorna 2014. Däremot var andelen snusare betydligt större bland männen och sammanlagt var andelen tobaksanvändare (röker och/eller snusar) nästan dubbelt så stor bland männen som bland kvinnorna.
- Störst andel snusare återfanns 2014 i Norrland medan de högsta andelarna rökare återfanns i Stockholm och i Skåne. Sammantaget var andelen tobaksanvändare dock relativt jämnt fördelad över landet.
- Andelen som använt tobak den senaste månaden var störst bland yngre personer (17–29 år). I denna åldersgrupp var samtidigt andelen sporadiska tobaksanvändare betydligt större än i andra åldersgrupper. Den högsta konsumtionen av cigaretter per rökare återfanns dock i gruppen 50–64 år där merparten av rökarna var dagligrökare.

I. Inledning

Cigarettrökning orsakar stora hälsoproblem och låg bakom 7,7 procent av den totala sjukdomsburden i Sverige år 2010 (Agardh, Boman & Allebeck, 2014). Aktuell forskning har också visat att cigaretter beroende är ett betydande folkhälsoproblem och att många också drabbas av negativa effekter av andras rökning (Ramstedt m.fl., 2014). Att snusa innebär också vissa hälsorisker men i betydligt lägre grad än rökning (Bolinder, 2012). Dessutom ligger snusberoendet på en liknande nivå som cigaretter beroendet i Sverige och är med andra ord en relativt utbredd problematik (Ramstedt m.fl., 2014). Mot denna bakgrund är det viktigt att följa cigaretter- och snus användningens omfattning och utveckling i Sverige.

I Monitorundersökningarna kartläggs cigaretter- och snus användning utifrån två utgångspunkter. Den första är utifrån hur många cigaretter och snusdosor som köps av svenskar under ett år. Med andra ord ges här på själva anskaffningsplanet en bild av användningens omfattning. I denna rapport kompletteras uppgifterna om den registrerade (beskattade) försäljningen i Sverige med beräkningar av den oregistrerade anskaffningen från Monitorundersökningarna. Främst består den oregistrerade tobaksanskaffningen av tobak som är införd till Sverige i samband med utlandsresor, men den består också av köp av cigaretter och snus som smugglats in till Sverige. För snus handlar det främst om inköp på Finlandsbåtarna och i viss mån i Danmark medan cigarettköpen är mer spridda över världen. Eftersom det saknas statistik för dessa delmängder görs alltså skattningar med hjälp av den frågeundersökning som pågår löpande inom ramen för Monitorundersökningen.

Dessa uppgifter ger tillsammans en bild av den totala anskaffningen av cigaretter och snus i Sverige men kan inte delas upp i olika undergrupper av individer, som t.ex. kvinnor och män, eller i olika kategorier av användare som t.ex. andelen dagligrökare. Den andra utgångspunkten är därför att studera hur utbredda olika rök- och snusvanor är i olika delar av befolkningen. I Monitorundersökningarna ställs således även frågor om de intervjuade personernas rök- och snusvanor som kan användas för att studera användningen i olika grupper. Dessa frågor möjliggör exempelvis skattningar av andelen som röker eller snusar totalt sett och i olika åldersgrupper. Även antalet cigaretter som röks och hur många dosor som snusas kartläggs i undersökningen. Viktigt att beakta är dock att självrapporterade uppgifter underrapporteras som ett resultat av bl.a. glömska, social önskvärdhet och ett selektivt bortfall, vilket innebär att dessa uppgifter inte speglar den faktiska nivån på den totala tobaksförbrukningen i Sverige.

Vid halvårsskiftet 2013 genomfördes ett antal förändringar i den metodik som tidigare använts i Monitorundersökningen för att beräkna den oregistrerade delen av tobaksanskaffningen (se t.ex. Sohlberg, 2012). Bland annat infördes flera svarsalternativ om olika cigarettförpackningar så att intervjupersonerna lättare skulle kunna redogöra för hur många cigaretter man köpt. Effekterna av dessa förändringar pekar på en viss ökning vilket har beaktats i metodiken (se bilaga 1). När det gäller anskaffning av snus och den självskattade tobakskonsumtionen är frågorna desamma som tidigare.

En mer avgörande metodförändring som genomförts gäller hanteringen av underrapporteringen. Tidigare har underrapportering endast beaktats i skattningarna av

resandeförda cigaretter genom att de självrapporterade uppgifterna räknats upp med 25 procent (Sohlberg, 2013). Denna åtgärd baserades på en tidigare studie som visat att antalet utlandsresor underrapporteras i denna omfattning och att utlandsresenärer som för in tobak sannolikt är underrepresenterade bland de som intervjuas.

Någon uppräkningsmetod har däremot inte gjorts tidigare för skattningarna av köp av smuggelcigaretter. För att ta ett samlat grepp på problemet med underrapportering infördes därför en ny beräkningsgrund från och med förra årets rapport (Ramstedt m.fl., 2014). Bedömningen är att de nya skattningarna av oregistrerade cigaretter därmed kommer närmare sanningen, men det innebär samtidigt att uppgifterna inte blir jämförbara bakåt i tiden. Huruvida det är möjligt att tillämpa den nya metoden längre tillbaka kommer att undersökas framöver, men i denna rapport presenteras beräkningar av den totala cigarettanskaffningen och dess delmängder endast för 2012–2014.

Vad gäller oregistrerad snusanskaffning har en liknande metodik prövats med resultatet att underrapportering av köp sannolikt är ett betydligt mindre problem. Ytterligare förändringar i denna rapport gäller de skattningar där underlaget regelbundet eller för vissa år bygger på svar från få respondenter (<20) vilket är fallet för köp av smuggeltobak. För att minska risken för orimligt stora årliga förändringar beroende på enstaka svar, vilket ofta blir fallet när underlaget är litet, redovisas därför i denna rapport, de årliga värdena som 3-års glidande medelvärden istället för årliga medelvärden. Slutligen har vi i denna rapport exkluderat skattningar av tobaksinköp via Internet eftersom köpen oftast handlar om köp av i Sverige beskattad tobak och därmed redan finns i posten registrerad tobak.

Rapporten har följande upplägg: Efter denna inledning redovisas resultaten för den totala cigarett- och snusanskaffningen och dess olika delmängder för 2012–2014. Därefter redovisas tobaksvanorna utifrån självrapporterade uppgifter för åren 2003–2014. Efter att resultaten redovisats följer en diskussion av resultaten. I bilaga 1 ges en beskrivning av material och metod. Monitormätningarna beskrivs såväl avseende genomförandet av undersökningen som den metodik och de beräkningar som används för att skatta de olika delmängderna oregistrerad tobak med en betoning på den metodik som använts från halvårsskiftet 2013. Därefter ges en beskrivning av den metodik som använts för att kartlägga cigarett- och snuskonsumtionen utifrån självskattade uppgifter.

2. Resultat

I detta kapitel redovisas inledningsvis skattningar av den totala anskaffningen av cigaretter och snus för perioden 2012 till 2014 baserade på uppgifter om registrerad och oregistrerad anskaffning. Därefter redovisas utvecklingen utifrån enbart självrapporterade uppgifter om rök- och snusvanor för perioden 2003–2014.

Registrerad, oregistrerad och total anskaffning av cigaretter och snus 2012–2014

För 2014 skattas den totala cigarettanskaffningen i Sverige till ca 6 miljarder cigaretter varav 90 procent var registrerade cigaretter. Den oregistrerade andelen utgjorde således 10 procent: 8 procent var resandeförda cigaretter och 2 procent av köpen var smuggelcigaretter.

Omräknat till antal cigaretter per invånare 15 år och äldre motsvaras detta av 738 cigaretter under 2014 varav 665 var registrerade och 73 oregistrerade. Den totala nivån per invånare var 10 procent lägre än 2012 och 3 procent lägre än 2013. Nedgången mellan 2012 och 2014 beror främst på en sjunkande försäljning av registrerade cigaretter medan det totala antalet oregistrerade cigaretter som anskaffats var relativt oförändrat.

Tabell 1. Total anskaffning av cigaretter uppdelad på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2014, förändring (%) samt andelar 2014 för olika delmängder (%).

Delmängd	2012	2013	2014	Andel 2014 (%)	Förändring 2012–2014 (%)	Förändring 2013–2014 (%)
Antal milj. cigaretter						
Totalt ^{a)}	6 472	6 103	5 948	100	-8	-3
Registrerade ^{b)}	5 902	5 416	5 362	90	-9	-1
Oregistrerade ^{c)} , varav:	570	687	586	10	2	-15
Resandeförsel	424	544	468	8	10	-14
Smuggling	146	143	118	2	-20	-17
Antal cigaretter per 15 år och äldre						
Totalt	815	763	738	100	-10	-3
Registrerade	743	677	665	90	-10	-2
Oregistrerade, varav:	72	86	73	10	1	-15
Resandeförsel	53	68	58	8	9	-15
Smuggling	19	18	15	2	-21	-18

a) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport (Ramstedt m.fl., 2014) – se b) och c) nedan.

b) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport pga. revideringar i Beräkningskonventionen (2015). Data för 2014 är preliminära.

c) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport för både resandeförsel och smuggling pga. nya uppräkningsfaktorer, en felkodning i 2013 års dataunderlag angående resandeförseln samt att smuggling nu beräknas med 3-års glidande medelvärden. Köp av oregistrerade internetcigaretter ingår inte längre pga. litet underlag medan köp av registrerade cigaretter på Internet ingår i den registrerade anskaffningen.

För 2014 skattas att ca 225 miljoner snusdosor anskaffades av den vuxna befolkningen i Sverige varav ca 98 procent utgjordes av registrerat snus (tabell 2). De oregistrerade delmängderna utgjorde totalt 2 procent: knappt 2 procent var resandeförd snus och mindre än en halv procent av den totala anskaffningen var smuggelsnus.

Satt i relation till antal invånare 15 år och äldre snusades i genomsnitt ca 27 dosor per person under 2014. I jämförelse med 2012 så är det en nedgång med 8 procent och beror främst på en sjunkande förbrukning av registrerat snus men även på en sjunkande anskaffning av oregistrerat snus där till exempel resandeförseln minskade med 27 procent mellan 2012 och 2014.

Tabell 2. Total anskaffning av snus uppdelad på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2014.

Delmängd	2012	2013	2014	Andel 2014 (%)	Förändring 2012–2014 (%)	Förändring 2013–2014 (%)
Antal milj. dosor						
Totalt	243	229	225	100	-7	-1
Registrerad försäljning ^{a)}	236	220	220	98	-7	-
Oregistrerad försäljning	7	9	5	2	-21	-43
Antal dosor per 15 år och äldre						
Totalt	31	29	28	100	-9	-3
Registrerade	30	28	27	98	-8	-1
Oregistrerade	0,8	1,1	0,6	2	-22	-43
Varav:						
Resandeförsel	0,7	1,0	0,5	2	-27	-43
Smuggling ^{b)}	0,1	0,1	0,1	0,4	+11	-11

a) Skattad utifrån uppgifter om beskattad försäljning i antal ton: 6470 (2012), 6036 (2013), 6035 (2014) (Beräkningskonventioner, 2015) och antagande om 27,4 gram i snitt per dosa.

b) Baserat på 3-års glidande medelvärden.

Självrapporterade uppgifter om cigarett- och snus användning

I detta avsnitt redovisas tobakskonsumtionens omfattning i Sverige enligt självrapporterade uppgifter om användning av cigaretter och snus. Först redovisas hur utbredd tobaksanvändningen var totalt (rökning och snusning) under 2014 och hur den varierar mellan olika regioner och åldersgrupper. Därefter redovisas den aktuella utvecklingen utifrån data för de senaste åtta åren (2007–2014).

Efter att den sammanlagda tobaksanvändningen redovisats följer ett avsnitt om hur utbredd rökningen varit i befolkningen under perioden 2003–2014 samt hur mycket rökarna uppgett att de röker i form av antal cigaretter. Därefter redovisas hur utbredd snusningen varit under perioden 2007–2014 (snusfrågor infördes först år 2007) och hur många snusdosor som de dagliga snusarna uppgett att de använder.

Liksom för anskaffning av tobak (se föregående avsnitt) gäller frågorna om användning av tobak de senaste 30 dagarna. I avsnittet benämns de som svarat att de rökt och/eller snusat dagligen som dagliganvändare av tobak. De som svarat att de rökt eller snusat, men inte gjort det dagligen, kallas för sporadiska tobaksanvändare.

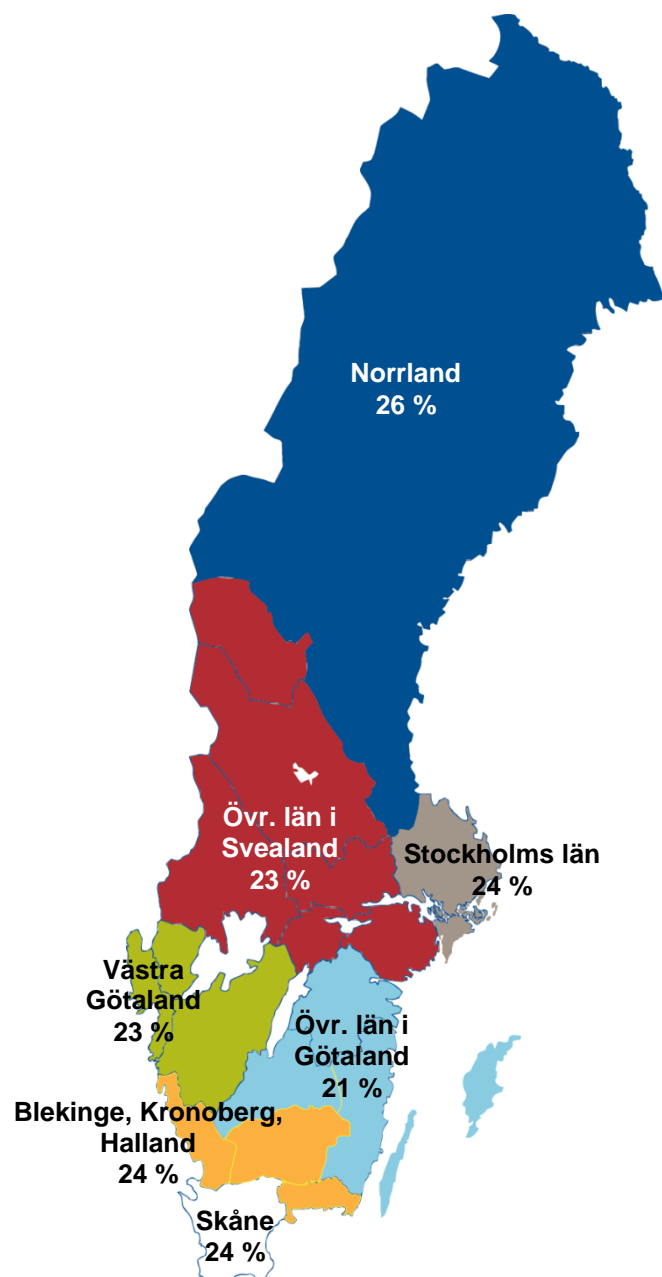
Total tobaksanvändning

Under år 2014 hade omkring en fjärdedel (24 %) av Sveriges befolkning (17–84 år) använt tobak (snus eller cigaretter) vid minst något tillfälle under den senaste månaden. Störst andel tobaksanvändare noterades i Norrland (26 %) där också den största andelen snusare återfanns (18 %). Andelen rökare var högst i Stockholm (15 %) och Skåne (14 %) (tabell 3 och figur 1). Sammantaget visar tabellen att andelen tobaksanvändare var ungefär lika stor i samtliga sju regioner¹.

Tabell 3. Andel av befolkningen i olika regioner i Sverige som använt tobak (rökt eller snusat) de senaste 30 dagarna. 2014.

	Röker/snusar totalt	Röker	Snusar
Sverige	23,5	13,0	13,8
1. Skåne	23,8	14,5	11,9
2. Blekinge, Kronoberg, Halland	23,8	11,9	14,4
3. Västra Götalands län	22,8	12,3	13,9
4. Övriga län i Götaland (Östergötland, Jönköping, Kalmar, Gotland)	20,6	11,5	11,6
5. Stockholms län	24,5	14,6	13,4
6. Övriga län i Svealand (Uppsala, Södermanland, Värmland, Örebro, Västmanland, Dalarna)	22,9	12,4	13,8
7. Norrland (Gävleborg, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten, Norrbotten)	26,2	12,5	17,9

¹ Andelen snusare är signifikant högre i Norrland och nivåerna av rökare är signifikant högre i Stockholm och i Skåne. Skillnaden mellan regionerna är emellertid inte statistiskt säkerställd då rökning och snusning slås ihop till total tobaksanvändning.

Figur 1. Andel av befolkningen i olika regioner i Sverige som använt tobak (rökt eller snusat) de senaste 30 dagarna. 2014.

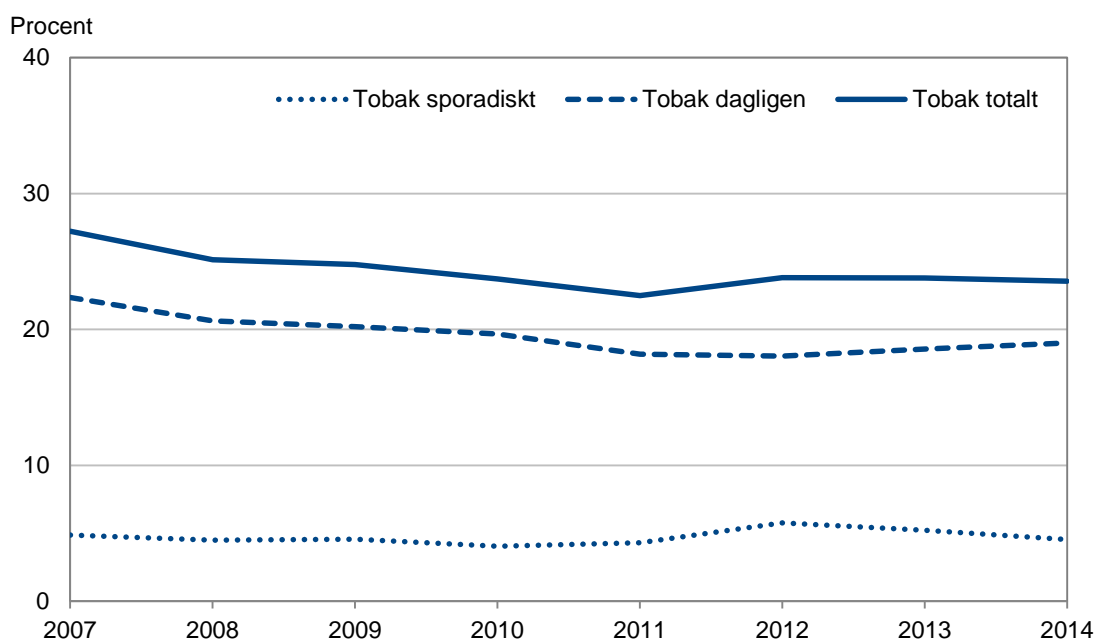
Vanligast var tobaksanvändning bland yngre personer under 2014. I genomsnitt var det alltså omkring en fjärdedel (24 %) av befolkningen 17–84 år som använt tobak den senaste månaden. I gruppen 17–29 år motsvarades detta av drygt en tredjedel (35 %). I denna åldersgrupp återfanns såväl den största andelen rökare (22 %) som snusare (21 %) samt även den största andelen blandbrukare av tobak (8 %), det vill säga personer som använt både cigaretter och snus den senaste månaden (tabell 4).

Tabell 4. Andel i olika åldersgrupper som använt tobak de senaste 30 dagarna. 2014.

	17–84 år	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år
Rökt endast	9,7	14,0	7,8	10,5	7,6
Rökt och snusat	3,2	8,0	3,0	1,8	0,4
Snusat endast	10,6	12,9	13,7	9,6	4,7
Tobaksanvändare totalt	23,5	34,8	24,4	21,9	12,7

Den totala tobaksanvändningen (rökning och snusning) har minskat något sedan 2007². År 2007 uppgav 27 procent av befolkningen att de rökt, snusat eller gjort både och under de senaste 30 dagarna. År 2014 var denna andel som nämnts 24 procent.

Främst är det den dagliga tobaksanvändningen som minskat, medan den sporadiska användningen av tobak legat på en mer stabil nivå. År 2014 svarade cirka 19 procent av befolkningen att de använt tobak dagligen under den senaste månaden, medan motsvarande värde var drygt 22 procent år 2007. Ytterligare 5 procent svarade att de använt tobak sporadiskt³ såväl 2014 som 2007 (figur 2).

Figur 2. Andel av befolkningen som använt tobak de senaste 30 dagarna; dagligen, sporadiskt och totalt. 2007–2014.

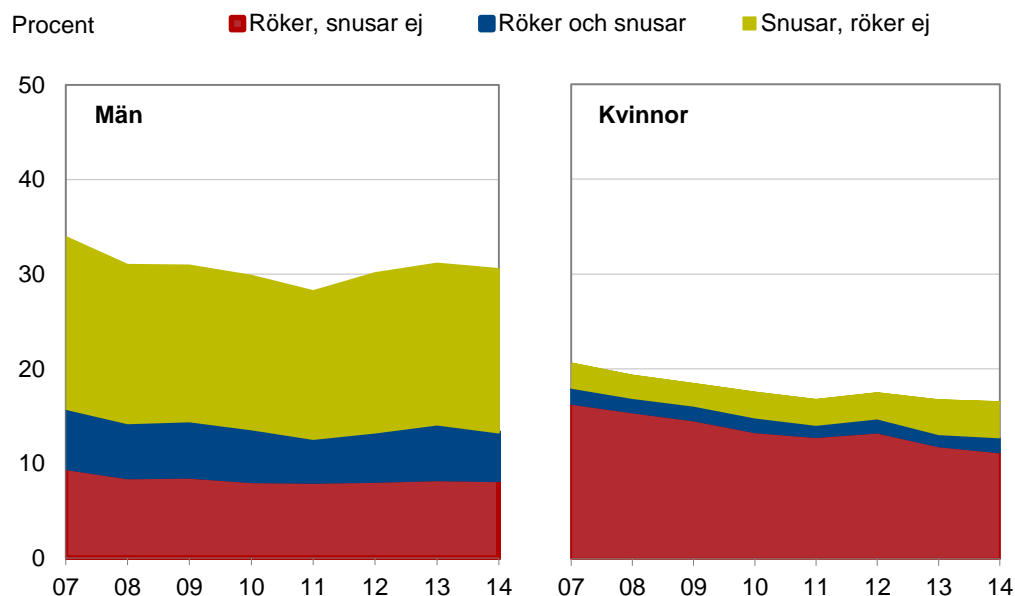
² Fram till och med år 2013 utgår beräkningarna från genomsnittet i befolkningen 16–80 år, 2014 utökades urvalet till 17–84 år. Utökningen påverkar emellertid inte jämförelsen mellan åren då resultaten ej förändras i nämnvärd bemärkelse (i några fall ändras resultaten med en decimal).

³ En liten grupp (0,4 %) av dem som klassats som sporadiska tobaksanvändare, har rökt samt snusat sporadiskt. Några av dessa personer skulle således, om de t.ex. rökt varannan dag och snusat varannan dag, teoretiskt kunna vara dagliga tobaksanvändare. Eftersom det handlar om en så liten grupp har detta dock ingen nämnvärd betydelse för förhållandet mellan dagliga och sporadiska tobaksanvändare.

Att tobaksanvändningen minskat beror främst på att andelen rökare minskat (från 17 till 13 %) medan andelen snusare legat på en mer konstant nivå under perioden. Sammanlagt har andelen snusare omfattat omkring 14 procent av befolkningen, men det är i huvudsak män (8 av 10) som angett att de använt snus. Andelen män som snusade 2014 var 22 procent medan motsvarande siffra bland kvinnorna var 5 procent. I gruppen rökare var könsfördelningen däremot jämnare och i 2014 års mätningar var rökningens omfattning i stort densamma bland män och kvinnor (13 %).

Att andelen rökare minskat har emellertid inte påverkat storleken på gruppen blandbrukare av tobak. År 2014 svarade omkring 3 procent av befolkningen att de både rökt och snusat under den senaste månaden och nivån har varit förhållandevis konstant under perioden, men liksom för snus var könsskillnaden stor då det gällde blandbruk. Andelen som använt både snus och cigaretter den senaste månaden låg på 5 procent bland männen och på 1 procent bland kvinnorna.

Då den minskade tobaksanvändningen främst beror på en minskad andel rökare och kvinnornas tobaksanvändning till största delen bestått av rökare, har den relativa minskningen (2014 jämfört med 2007) i andelen tobaksanvändare varit större bland kvinnorna än bland männen. Sedan 2007 har tobaksanvändningen minskat med omkring 10 procent bland männen och med 20 procent bland kvinnorna. Nedgången för kvinnorna är mera konstant jämfört med männens, där skillnaden märks främst när man jämför start- och slutåret. Sammanlagt var andelen tobaksanvändare nästan dubbelt så stor bland männen (31 %) som bland kvinnorna år 2014 (16 %). Utvecklingen av den totala tobaksanvändningen 2007–2014 uppdelat efter kön redovisas i figur 3.

Figur 3. Andel män och kvinnor i befolkningen som använt tobak de senaste 30 dagarna; rökt, snusat samt både och. 2007–2014^{a)}.

a) Åren 2009 och 2010 saknas uppgifter för vissa månader. För dessa år redovisas årsgenomsnitt skattade från de månader då uppgifterna finns.

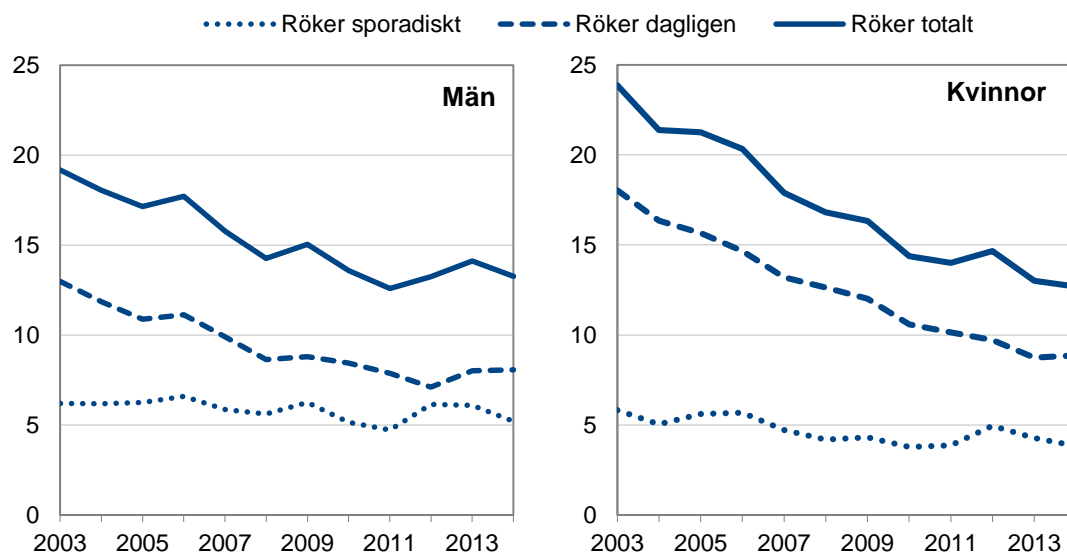
Rökning

Utvecklingen av den totala tobaksanvändningen i Sverige kan studeras från år 2007 i Monitormätningarna men frågor om rökning började ställas 2003. I figur 4 redovisas utvecklingen av andelen rökare mellan åren 2003–2014 uppdelat på kvinnor och män.

Under perioden har rökningen minskat både bland männen och kvinnorna i befolkningen, men mer bland kvinnorna som startade på högre nivåer 2003. Då svarade totalt 24 procent av kvinnorna att de rökte medan motsvarande nivå bland männen var 18 procent (18 % av kvinnorna och 12 % av männen rökte dagligen och ytterligare 6 % av både kvinnorna och männen rökte sporadiskt). Sammantaget utgjorde kvinnorna den större delen av rökarna i befolkningen (56 %) år 2003, jämfört med männen (44 %).

I de senaste mätningarna har rökningen fått en jämnare könsfördelning och 2014 var det, både bland männen och bland kvinnorna, 13 procent som svarade att de hade rökst den senaste månaden. Dessa nivåer innebär en relativ minskning i andelen rökare med 47 procent bland kvinnorna och 31 procent bland männen sedan 2003.

Omkring 8 procent av männen svarade 2014 att de rökst dagligen och ytterligare 5 procent att de rökst sporadiskt. Bland kvinnorna var motsvarande uppgifter 9 procent dagligrökare respektive 4 procent sporadiska rökare. Figur 4 visar också att det framför allt varit andelen dagligrökare som minskat medan andelen sporadiska rökare legat på en mer oförändrad nivå. Under de allra senaste åren har nedgången av dagligrökning emellertid avstannat på en nivå runt 8–9 procent.

Figur 4. Andel män och kvinnor i befolkningen som rökst de senaste 30 dagarna: dagligen, sporadiskt och totalt. 2003–2014^{a)}.

a) Åren 2003, 2009 och 2010 saknas uppgifter för vissa månader. Här redovisas värden prognostiserade från de månader då frågan ställts skattat med jämförelser från motsvarande månader åren före/efter.

Tabell 5. Andel i olika åldersgrupper som rökt de senaste 30 dagarna. 2014.

	17–84 år	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år
Rökt dagligen	8,5	10,8	6,6	10,2	7,0
Rökt sporadiskt	4,5	11,1	4,2	2,1	1,1
Rökt totalt	13,0	22,0	10,8	12,3	8,1

I tabell 5 redovisas hur utbredd rökningen var i olika åldersgrupper år 2014. Störst andel rökare återfanns i den yngsta åldersgruppen 17–29 år där såväl störst andel dagliga som sporadiska rökare fanns. I åldersgruppen 50–64 år var andelen dagligrökare emellertid näst intill lika stor som i den yngsta åldersgruppen, medan andelen sporadiska rökare var betydligt färre. Som framgår av tabellen förefaller den sporadiska rökningen klinga av i högre åldersgrupper medan dagligrökningen var mer jämnt fördelad.

Cigarettkonsumtionens omfattning

Ur ett folkhälsoperspektiv är inte bara andelen rökare i befolkningen betydelsefull utan även antalet cigaretter som röks. Kännedom om konsumtionsvolymen, hos såväl dagliga som sporadiska rökare, är dessutom av betydelse för att kunna bedöma hur väl rökningen fångas in i frågeundersökningar då uppgifterna kan jämföras med försäljningsstatistik dvs. den faktiska anskaffningsvolymen.

I Monitormätningarna får de respondenter som svarar att de rökt de senaste 30 dagarna frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag (dagligrökarna) eller per vecka (de sporadiska rökarna)⁴. Det bör återigen klargöras att dessa uppgifter handlar om självrapporterad konsumtion vilket innebär att de rapporterade volymerna är en underskattning av de faktiska nivåerna (jfr med anskaffning). Icke desto mindre utgör dessa uppgifter ett viktigt underlag för att beskriva cigarettkonsumtionens mönster och utveckling i olika grupper.

Den största delen av rökarnas dagskonsumtion har naturligt utgjorts av de dagliga rökarnas konsumtion. De sporadiska rökarnas dagskonsumtion har under perioden 2003–2014 legat förhållandevis konstant runt 1 cigarett/dag, medan de dagliga rökarnas konsumtion legat på mellan 11–12 cigaretter per dag (11 cigaretter 2014). Utslaget på samtliga rökare har dagsgenomsnittet av cigaretter under perioden varierat mellan 8–9 cigaretter/dag (8 cigaretter 2014).

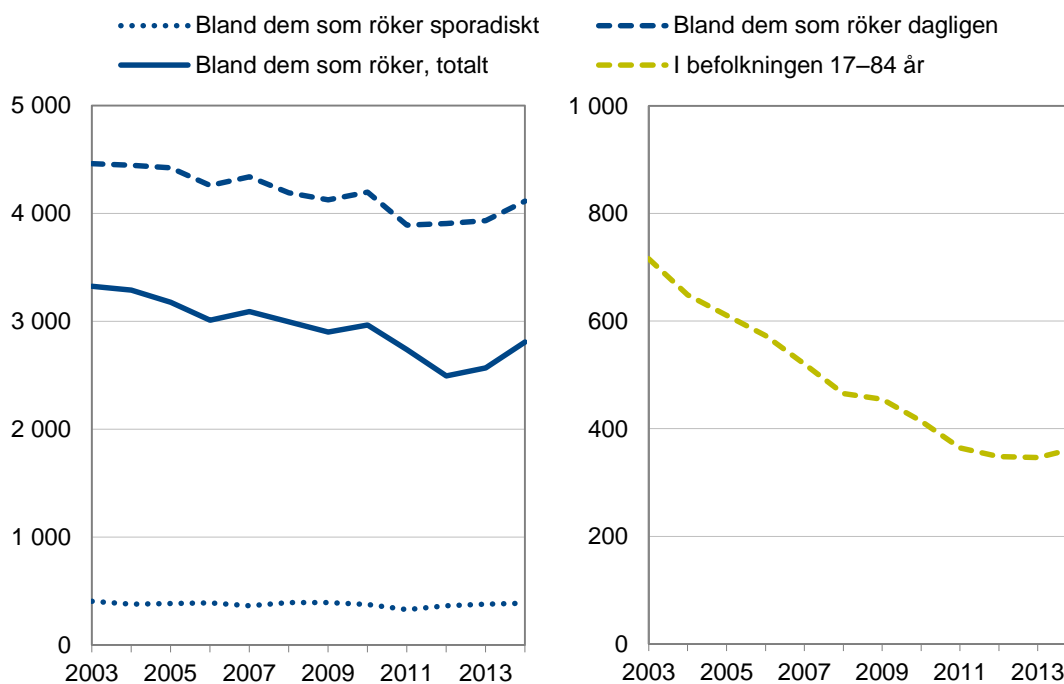
I 2014 års mätningar återfanns den högsta dagliga cigarettkonsumtionen bland rökarna i åldersgruppen 50–64 år (tabell 6). Denna grupp av rökare bestod i huvudsak av dagligrökare (se tabell 5 ovan). Jämfört med de yngsta rökarna var den genomsnittliga dagliga konsumtionen i gruppen 50–64 år i det närmaste dubbelt så hög (10 jämfört med 6 cigaretter per dag). Framförallt beror detta på att den yngre gruppen till hälften bestod av sporadiska rökare (se tabell 5).

⁴ Uppgifter från det fåtal respondenter (i genomsnitt 7 per år) som uppgett att de röker fler än 60 cigaretter/dag (dagligrökare) eller 60 cigaretter/vecka (sporadiska rökare) har betraktats som osannolika extremvärden som kan ha uppstått till följd av missförstånd eller kodningsfel och trunkerats ned till 60 i båda fallen.

Tabell 6. Antal cigaretter/dag bland dem som rökt de senaste 30 dagarna i olika åldersgrupper. 2014.

	17–84 år	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år
Rökt dagligen	11,3	10,4	12,3	11,9	10,1
Rökt sporadiskt	1,1	0,9	1,2	1,1	1,7
Rökt totalt	7,7	5,6	8,0	10,0	8,9

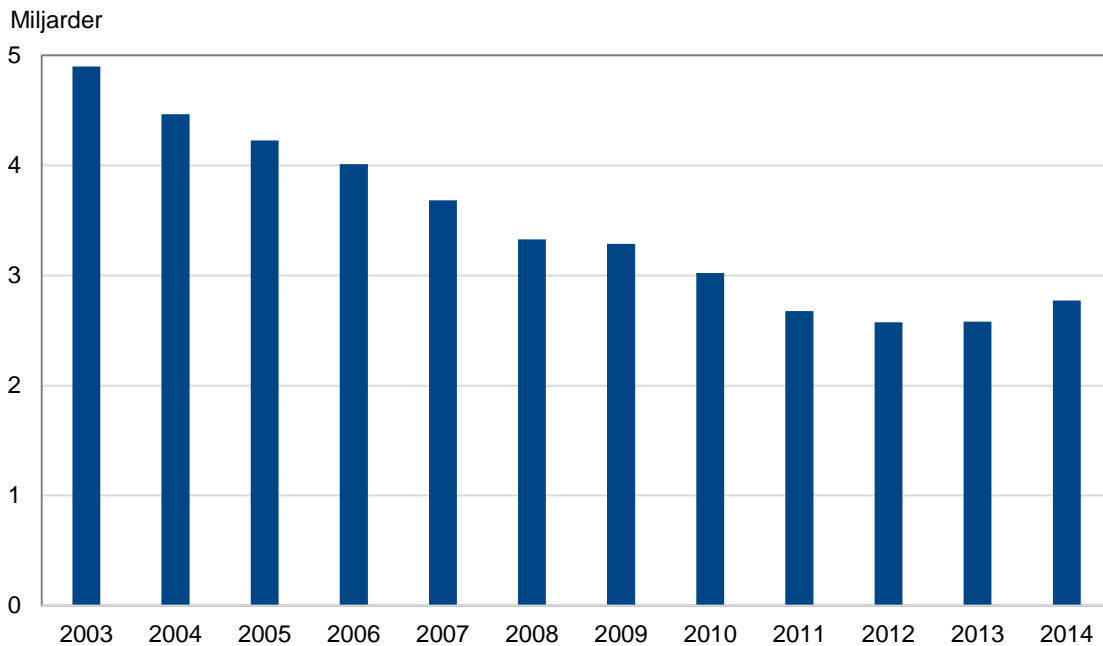
I figur 5 redovisas i den vänstra grafen hur rökarnas genomsnittliga årskonsumtion utvecklats mellan 2003–2014 och det kan konstateras att rökarna i genomsnitt röker något färre cigaretter. I figurens högra graf redovisas hur den självrapporterade årskonsumtionen av cigaretter utvecklats då uppgifterna slås ut på hela befolkningen⁵ (notera att de olika graferna har olika axelvärden). Eftersom att andelen rökare – och framförallt andelen dagligrökare – tydligt minskat under perioden, framträder här en kraftigare nedgång i cigarettkonsumtionen. Även om dessa självrapporterade uppgifter är lägre, kan det konstateras att en likartad nedgång återfinns i Swedish Match Distributions försäljningsutveckling (ca 70 % av marknaden) under motsvarande period⁶ (se Drogutvecklingen i Sverige 2014).

Figur 5. Självrapporterad årskonsumtion av cigaretter. Genomsnittligt antal rökta cigaretter/år bland rökare samt i befolkningen 17–84 år⁵. 2003–2014.

⁵ År 2003–2013 för befolkningen 16–80 år och 2014 för befolkningen 17–84 år i överrensstämmelse med nya urvalsramen för Monitormätningarna.

⁶ Har än så länge redovisats fram till och med år 2013.

Figur 6. Självrapporterad årskonsumtion bland personer 17–84 år⁷ av antal cigaretter i Sverige. 2003–2014.

För att jämföra dessa uppgifter med uppgifterna om anskaffning av cigaretter redovisas i figur 6 rökarnas självrapporterade årsvolym av cigaretter sammanlagd (i miljoner). För år 2003 beräknades denna volym till omkring 4 899 miljoner (4,9 miljarder) cigaretter medan motsvarande uppgift var omkring 2 774 miljoner (2,8 miljarder) cigaretter 2014. Den självrapporterade volymen av använda cigaretter 2014 var, i stora drag, omkring densamma som den självskattade volymen av anskaffade cigaretter som redovisas i tabell 9 i bilaga 1 (2 949)⁸. Likaså uppmättes den självrapporterade cigarettkonsumtionen därmed till knappt hälften så höga nivåer som den totala anskaffningen beräknats till i tabell 1.

Varken i de självrapporterade anskaffningsuppgifterna eller i rökarnas självrapporterade cigarettkonsumtion för 2012–2014, återspeglas alltså den nedgång som går att avläsa i uppgifterna ovan om den totala cigarettförsäljningen i landet mellan 2012–2014 (tabell 1). Det bör här dock understrykas att när det handlar om kortare perioder, såsom här 3 år, bör den utveckling som tecknas genom urvalsundersökningar såsom Monitormätningarna, tolkas med viss försiktighet (se även den varierande storleken på uppräkningskvoten i tabell 9).

Snusning

Andelen snusare i befolkningen går att studera i Monitormätningarna från år 2007. Till skillnad från rökningens minskade omfattning har snusningen varit mer stabil. En viss nedgång av andelen snusare syntes bland männen mellan åren 2007 och 2011, men därefter

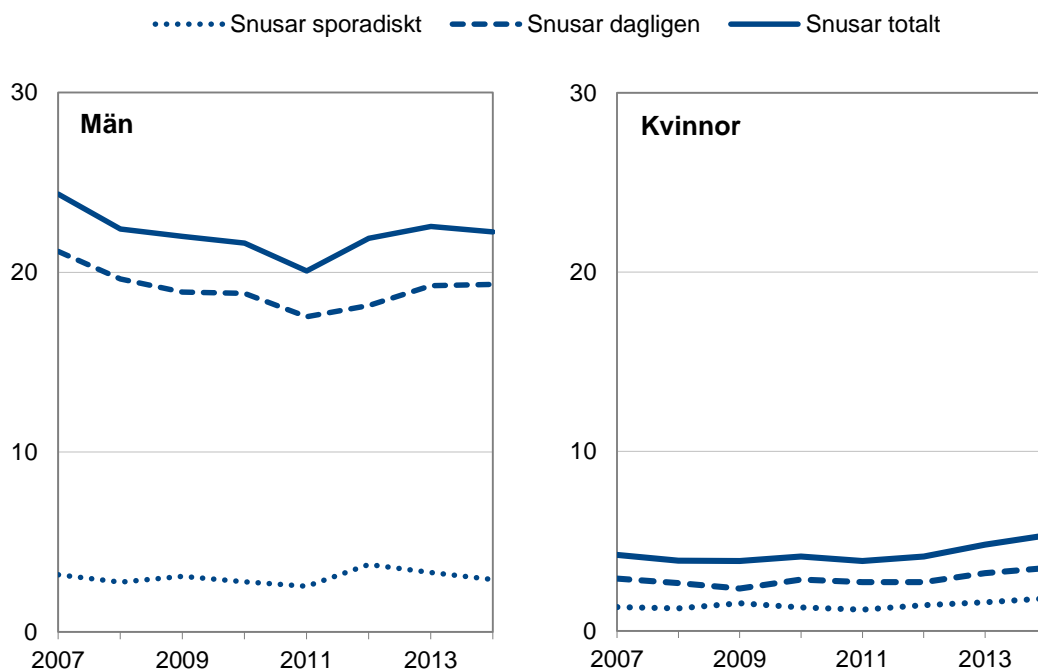
⁷ År 2003–2013 för befolkningen 16–80 år och 2014 för befolkningen 17–84 år i överrensstämmelse med nya urvalsramen för Monitormätningarna.

⁸ För år 2012 och 2013 löd frågan om anskaffning av cigaretter annorlunda än 2014 och dessa år var den självrapporterade cigarettkonsumtionen något högre än de självrapporterade anskaffningsuppgifterna.

har snusningen återhämtat sig. Sammanlagt svarade närmare 14 procent av befolkningen att de snusade 2014 (också 2007 låg den sammanlagda nivån i befolkningen på 14 %). Drygt 11 procent snusade dagligen och ytterligare drygt 2 procent snusade sporadiskt och det är alltså en klar majoritet av alla snusare (mer än 8 av 10) som är dagligsnusare. Medan könsfördelningen i andelen rökare var relativt jämn, var mer än åtta av tio snusare män i 2014 års undersökning. Bland männen låg andelen snusare på omkring 22 procent år 2014 medan motsvarande nivå bland kvinnorna var 5 procent. Jämfört med kvinnorna var det också en större del av de manliga snusarna som snusade dagligen (tabell 7 och figur 7). Bland männen var nio av tio snusare dagligsnusare (19 % dagligen och 3 % sporadiskt) medan det var sju av tio snusande kvinnor som snusade dagligen (4 % dagligen och 2 % sporadiskt).

Tabell 7. Andel män och kvinnor som snusat de senaste 30 dagarna. 2007–2014.

	Snusar totalt		Snusar dagligen		Snusar sporadiskt	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
2007	24,4	4,2	21,2	2,9	3,2	1,3
2008	22,4	3,9	19,6	2,7	2,8	1,3
2009	22,0	3,9	18,9	2,4	3,1	1,5
2010	21,6	4,1	18,8	2,9	2,8	1,3
2011	20,1	3,9	17,5	2,7	2,5	1,2
2012	21,9	4,1	18,2	2,7	3,7	1,4
2013	22,6	4,8	19,3	3,2	3,3	1,6
2014	22,2	5,3	19,3	3,5	2,9	1,8

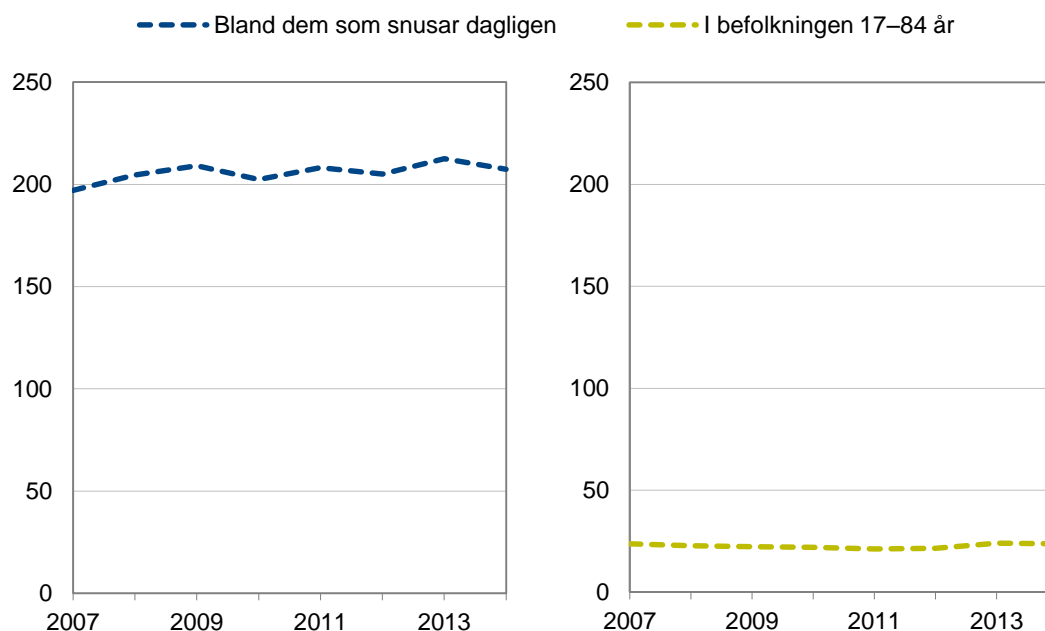
Figur 7. Andel män och kvinnor i befolkningen som snusat de senaste 30 dagarna: dagligen, sporadiskt och totalt. 2007–2014.

Snuskonsumtionens omfattning

Liksom beträffande rökarnas cigarettkonsumtion ställs frågor till snusarna om deras konsumtionsvolym av snus i Monitormätningarna. Till skillnad från rökarna är det emellertid enbart dagligsnusarna som får frågan om hur mycket de snusar. Vidare är det istället för dagskonsumtion av cigaretter, snusarnas veckokonsumtion av förpackningar – det vill säga antal snusdosor i veckan – som kartläggs. Av tabell 8 framgår att det genomsnittliga antalet dosor/vecka som dagligsnusarna konsumerat, under perioden 2007–2014, legat på omkring 4 dosor/vecka eller med andra ord drygt en halv dosa/dag.

Tabell 8. Genomsnittligt antal snusdosor som de dagliga snusarna använder per vecka respektive per år. 2007–2014.

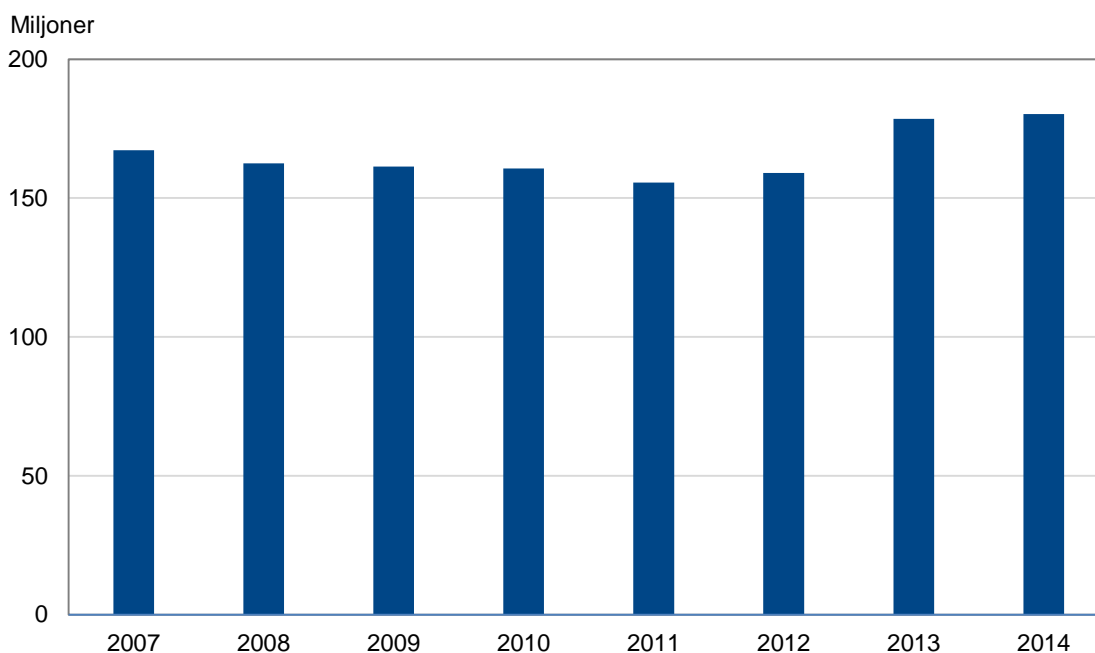
	Genomsnittligt antal snusdosor/vecka bland dem som snusar dagligen			Genomsnittligt antal snusdosor/år bland dem som snusar dagligen		
	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor
2007	3,8	3,9	3,3	197,1	200,4	173,4
2008	3,9	3,9	3,8	204,5	205,3	198,9
2009	4,0	4,1	3,6	209,1	211,8	187,7
2010	3,9	3,9	3,6	202,4	204,5	188,3
2011	4,0	4,1	3,5	208,2	212,2	181,7
2012	3,9	4,0	3,6	205,1	207,5	188,9
2013	4,1	4,1	3,9	212,6	214,6	200,8
2014	4,0	4,0	3,9	207,3	208,2	202,1

Figur 8. Självrapporterad årskonsumtion av snus. Genomsnittligt antal snusdosor/år bland dagligsnusare samt i befolkningen 17–84 år⁹. 2007–2014.

Bland den jämförelsevis mindre gruppen av kvinnliga dagligsnusare var den vecko-konsumtion som uppgavs år 2007 något lägre än männens. Vid de senaste mätningarna var dagligsnusarnas veckokonsumtion dock näst intill densamma bland kvinnorna som bland männen. Då veckokonsumtionen uppräknats till årskonsumtion har antalet snusdosor som dagligsnusarna själva uppgett sig använda fluktuerat runt 200 dosor/år. I figur 8 redovisas dagligsnusarnas genomsnittliga årskonsumtion av snusdosor i den vänstra grafen. I figurens högra graf redovisas hur den självrapporterade årskonsumtionen utvecklats då uppgifterna slås ut på hela befolkningen⁹. Under den period som snuskonsumtionen efterfrågats har årskonsumtionen per capita uppmätts till mellan 21 och 24 dosor/år.

Då den mängd snusdosor som dagligsnusarna svarar att de använder, räknas upp med andelen dagligsnusare i befolkningen hamnar den totala snuskonsumtionen på en summa kring 3,5 miljoner dosor i veckan år 2014 eller 180 miljoner dosor under hela året (figur 9). Det ska här återigen betonas att detta är de självrapporterade uppgifterna från dagligsnusarna och att de sporadiska snusarnas användning saknas. Trots detta ligger de självrapporterade uppgifterna om snuskonsumtion avsevärt mycket närmre den totala nivån av anskaffat snus (tabell 2) än då det handlar om cigarettkonsumtionen (ca 80 % av den skattade snusanskaffningen fångas in). Dock återspeglas, liksom beträffande cigarettkonsumtionen, inte heller i den självrapporterade snuskonsumtionen den nedgång mellan 2012–2014 som redovisas för den totala snusanskaffningen. Liksom beträffande cigaretter återspeglas utvecklingen emellertid bättre i ett längre perspektiv och även Swedish Match Distributions försäljningsutveckling av snus kan snarare beskrivas som fluktuerande än uppåt- eller nedåtgående under motsvarande period (se Drogutvecklingen i Sverige 2014).

Figur 9. Självrapporterad årskonsumtion av personer 17–84 år⁹ av antal snusdosor i Sverige 2007–2014.

⁹ År 2007–2013 för befolkningen 16–80 år och 2014 för befolkningen 17–84 år i överrensstämmelse med nya urvalsramen för Monitor-mätningarna.

3. Diskussion

I denna rapport presenterades dels en skattning av den totala cigarett- och snuskonsumtionen i Sverige för 2012–2014 och dels en beskrivning av tobaksvanorna i befolkningen under perioden 2003–2014 (rökning) och 2007–2014 (snusning).

Totalt skattades att knappt 6 miljarder cigaretter röktes i Sverige under 2014 vilket motsvarade 738 cigaretter per invånare 15 år och äldre. Detta var något lägre jämfört med 2013 (-3 %) och 2012 (-8 %). Majoriteten av cigaretterna var inköpta och beskattade (registrerade) i Sverige (90 %) och resterande oregistrerade andel bestod av resandeförsel (8 %) och smuggling (2 %). Den oregistrerade andelen har varit relativt oförändrad sedan 2012. Skattningen är emellertid högre jämfört med äldre skattningar från Monitormätningarna på ca 5 procent, vilka baserades på en metodik som inte tog hänsyn till underrapportering i samma utsträckning (Sohlberg, 2012). Den är dock något lägre än de 13 procent som tagits fram för 2012 med en helt annan beräkningsmetod som baserades på analyser av ursprungsland för 10 000 insamlade cigarettpaket i Sverige (Gabrielsson m.fl., 2014). Man kan även konstatera att den oregistrerade andelen cigaretter är klart lägre än för alkohol, där den oregistrerade andelen legat på drygt 20 procent under senare år (Leifman & Trolldal, 2015).

Det finns givetvis en osäkerhet runt omfattningen av illegala cigaretter och möjligheten att i denna typ av studie till exempel fånga in piratkopior som säljs i handeln. Tullen beslagtogs 47 miljoner cigaretter 2014 vilket motsvarade 8 procent av den totala mängden oregistrerad cigarettanskaffning som beräknats här. Motsvarande siffror för 2012 och 2013 var 5 respektive 3 procent. Sätts beslagen i relation till skattningen av smugglade cigaretter blir andelen 40 procent för 2014, vilket förefaller som en hög andel. Detta tyder på att skattningen av illegala cigaretter kan vara för låg trots att metodiken har räknat upp svaren för att ta hänsyn till underrapporteringen.

Kartläggningen av snuskonsumtionen visade att ca 225 miljoner snusdosor konsumerades i Sverige 2014, motsvarande 32 dosor per invånare 15 år och äldre. Detta var en liten nedgång jämfört med 2012 (-7 %) men i stort oförändrat jämfört med 2013 (-1 %). Majoriteten av snuset bestod av registrerad och beskattad försäljning i Sverige (98 %) och endast 2 procent utgjordes oregistrerat snus i form av resandeförsel (2 %) och smuggling (0,4 %).

Utöver resultat om den totala cigarett- och snusförbrukningen i Sverige har även självrapporterade uppgifter från de senaste åtta åren om mönster i rök- och snusvanor presenterats.

Sedan år 2007 har andelen tobaksanvändare minskat med omkring 14 procent i Sverige, från cirka 27 till cirka 24 procent. Främst är det andelen dagliga tobaksanvändare som minskat (från 22 till 19 %) och i första hand är det andelen dagliga rökare som minskat medan andelen snusare i befolkningen legat på en mer stabil nivå. I 2014 års Monitormätningar svarade omkring 13 procent att de rökt (8 % dagligen och 5 % sporadiskt) och 14 procent att de snusat (drygt 11 % dagligen och drygt 2 % sporadiskt) de senaste 30 dagarna.

Även andra studier (se t.ex. SCB:s och Folkhälsomyndighetens undersökningar: ULF/SILC) har visat att rökningen i Sverige har minskat kraftigt under 2000-talet medan snusningen legat på mer konstanta nivåer.

Då det gäller den självrapporterade användningen av cigaretter, vilken beräknas utifrån hur många som röker samt hur mycket de röker, återspeglas inte den minskning som anskaffningsuppgifterna pekar på för åren 2012–2014. Inte heller beträffande snus överensstämmer de självrapporterade konsumtionsuppgifterna med anskaffningsvolymerna för 2012–2014. Vad den skilda utvecklingen beror på är svårt att säga och det bör betonas att då det handlar om kortare perioder, såsom här tre år, bör den utveckling som tecknas genom urvalsundersökningar såsom Monitormätningarna, tolkas med viss varsamhet.

Här bör också beaktas att av de närmare 5,4 miljarder registrerade cigaretter som anskaffats under 2014 rapporteras endast ca 2,9 miljarder (i de självrapporterade anskaffningsuppgifterna, se tabell 9) det vill säga 55 procent. Då denna så kallade täckningsgrad visar på en stor underrapportering signalerar detta att tolkningar av den självrapporterade utvecklingen bör göras med stor försiktighet. När det gäller anskaffning av snus tycks det dock som att underrapporteringen inte är lika omfattande som när det gäller cigaretter: cirka 80 procent av den beräknade snusanskaffningen återfinns i de självrapporterade konsumtionsuppgifterna. Det bör emellertid också framhållas att uppgifterna från Beräkningskonventionen som redogör för den registrerade försäljningen vid tidigare tillfällen har reviderats i efterhand samt att uppgifterna för 2014 är preliminära. Detta gäller både snus och cigaretter. Det är därför av värde att fortsätta jämföra denna typ av uppgifter i längre perspektiv.

När utvecklingen av de självrapporterade uppgifterna om cigarettkonsumtion ses ur ett längre perspektiv (frågor om rökning började ställas 2003 i Monitormätningarna) är minskningen påtaglig. Då det främst är dagligrökning som minskat, och det naturligt varit dagligrökarna som stått för den största delen av cigarettkonsumtionen, har cigarettförbrukningen näst intill halverats sedan år 2003 enligt mätningarna. Motsvarande nedgång återfinns även i Swedish Match försäljningsuppgifter för samma tidsperiod. Även om tobaksförbrukningen fortfarande är omfattande bör denna mera långsiktiga utveckling framhållas som positiv ur ett folkhälsoperspektiv.

Referenser

- Agardh E, Boman U & Allebeck P (2014). *Hur stor del av Sveriges sjukdomsburda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning?* – Kartläggning utifrån ”DALY-metoden” 1990–2010. Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.
- CAN (2014). *Drogutvecklingen i Sverige 2014*. Rapport 144. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- CAN (2014). *Hur mycket röker svensken? – cigarettförbrukningen i siffror med fokus på 2013*. Rapport 148. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Finansdepartementet (2014). *Beräkningskonventioner 2014. En rapport från skatte-ekonomiska enheten*.
- Finansdepartementet (2015). *Beräkningskonventioner 2015. En rapport från skatte-ekonomiska enheten*.
- Folkhälsomyndigheten (2015). Tabellfiler för tobaksvanor i: *Hälsa på lika villkor (HLV)*. Hämtade 28 maj 2015 från: <http://www.folkhalsomyndigheten.se>.
- Gabrielsson E, Blom C & Bohlin N (2014). *Marknaden för oregistrerade cigaretter i Sverige*. Handelns utredningsinstitut.
- Leifman H & Trolldal B (2015). *Konsumtionen av alkohol 2014 – preliminära uppgifter*. PM. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Leifman H & Trolldal B (2014a). *Hur mycket dricker svensken? – alkoholkonsumtionen i siffror 2001–2012*. Rapport 140. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Leifman H & Trolldal B (2014b). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2013*. Rapport 142. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Ramstedt M, Lindell A & Raninen J (2012). *Tal om alkohol 2012*. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet.
- Ramstedt M, Sundin E, Landberg J & Raninen J (2014). *ANDT-bruket och dess negativa konsekvenser i den svenska befolkningen 2013 – en studie med fokus på missbruk och beroende samt problem för andra än brukaren relaterat till alkohol, narkotika, dopning och tobak*. Stockholm: STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem).
- SCB (2014). Tabellfiler för tobaksvanor i: *Undersökningen av levnadsvanor (ULF)*. Hämtade augusti–september 2014 från: <http://www.scb.se>. Uppgifterna har kompletterats med specialbeställningar från undersökningen framtagna av Charlotte Samuelsson.
- Sohlberg T (2012). *Tal om tobak 2012*. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet.
- Sundin E, Landberg J, Raninen J & Ramstedt M (2015). *Stabilitet och förändring i negativa konsekvenser av ANT i Sverige*. Kommande.

Bilaga I. Material och metod

Monitormätningarnas utgångspunkter för beräkning av anskaffning av tobak

För att minska effekterna av olika faktorer som kan snedvrída svaren på frågor om anskaffning av tobak, utgår undersökningen från fyra huvudprinciper. Dessa principer är:

1. Undvikande av mått på konsumtionsplanet. Frågor om konsumtion undviks när syftet är att få en bild av den totala konsumtionen eftersom de intervjuade personerna kan ha svårt att avgöra ursprunget till de cigaretter och det snus de förbrukar t.ex. om de är köpta utomlands. Mätningarna avser således anskaffning och inte konsumtion men siffrorna över anskaffning används som indikator på konsumtionen eftersom de cigaretter och det snus som anskaffas förr eller senare kommer att förbrukas. Under ett år antas således konsumtionen i stort sett vara densamma som anskaffningen på nationell nivå.
2. Kort observationstid. För att i möjligaste mån undvika glömskeeffekter och teleskopering (lägga avlägsna händelser närmare i tiden) är det viktigt att ha en så kort observationstid som möjligt. I Monitormätningarna avser därför frågorna de senaste 30 dagarna.
3. Mätning på aggregerad nivå. Eftersom frågorna i den här delen avser anskaffning så följer att resultaten från denna del gäller konsumtionens utveckling på aggregerad, nationell nivå, och inte på individnivå eftersom det inte är givet att den som köper tobaken är den som också förbrukar den.
4. Uppräkning av självrapporterade uppgifter. De oregistrerade mängderna tobak som fångas in av mätningarna är av olika skäl lägre än de faktiska nivåerna. I syfte att korrigera för detta görs vissa uppräknings av de beräknade delmängderna vad gäller cigaretter. Dessa uppräknings baseras i denna rapport på skillnaden mellan uppgifter om registrerad beskattad försäljning av cigaretter i Sverige och självrapporterade köp av registrerade cigaretter. Utifrån denna skillnad beräknas en kvot som ligger till grund för uppräkning av de självrapporterade mängderna resandeinförda cigaretter och köp av smugglade cigaretter. Då underrapporteringen av snus är betydligt mindre görs ingen motsvarande uppräkning för självrapporterad anskaffning av snus (se närmare nedan).

Mätprocedur och urvalsmetod

I samband med att CAN övertog Monitorundersökningen 2013 genomfördes vissa ändringar i urvalsförfarandet, i enkätfrågorna och i intervjuarstaben. Det är fortfarande Ipsos (tidigare Synovate och TEMO) som genomför frågeundersökningarna, men en ny intervjuarstab används sedan halvårsskiftet 2013. Numera används telefonintervjuföretaget

Norstat i Karlstad som genomför intervjuerna med hjälp av CATI (Computer Aided Telephone Interviews).

Urvalet är individbaserat och både fasta telefonnummer och mobilnummer används. De fasta telefonnumren används i första hand. Urvalet sker ur PAR-konsument, som är en databas med samtliga, för undersökningar, tillgängliga telefonabonnenter med fasta eller mobila abonnemang. Databasen omfattar ca 6,9 miljoner individer över 16 år (av ca 7,8 miljoner totalt) och man bör således vara medveten om att ca 12 procent av befolkningen saknas redan i urvalsramen. Det är dock svårt att tro att förändringar över tid skulle påverkas märkbart av detta, åtminstone inte på kortare sikt. Först genomförs ett större slumpmässigt urval ur själva PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur detta huvudurval. Varje veckourval bearbetas under en fyraveckorsperiod, vilket också innebär att sökperioden för att nå en individ har utökats från två till fyra veckor. Antalet uppringningsförsök uppgår till maximalt 30 under en fyraveckorsperiod, men i praktiken görs ungefär 20 försök hos dem som inte nås under perioden. Antalet uppringningsförsök är störst under den första veckan för att successivt minska under de kommande veckorna i fyraveckorsperioden. Personer som tackar nej till att delta rings inte upp igen. Ett nytt veckourval tillkommer varje vecka. Intervjuprocessen pågår alltså kontinuerligt och intervjuer genomförs under alla veckodagar. Totalt genomförs ungefär 350 intervjuer per vecka, vilket motsvarar 18 200 per år. Den genomsnittliga intervjutiden uppgår till ungefär 7 minuter, vilket är en kraftig minskning jämfört med tidigare.

Undersökningens bortfall och viktning

Bortfallet i frågeundersökningarna har ökat successivt under perioden, vilket har varit en generell utveckling för den här typen av frågeundersökningar. Under studiens första år, fram till 2004, uppgick bortfallet till ungefär 40 procent. Därefter steg det till 50 procent under åren 2007–2008 för att öka till 68 procent under 2014. Framförallt är det andelen unga vuxna som minskat i deltagandet, medan de äldres representativitet varit mer intakt. De äldre har till och med blivit överrepresenterade i förhållande till deras andel av befolkningen. Viktning av de intervjuade personernas svar i datamaterialet är ett sätt att korrigera för en sådan skevhet i representativitet. En annan åtgärd är att tillämpa det uppräkningsförfarande som presenteras nedan och som bygger på hur väl det faktiska urvalets cigarettanskaffning täcker in den registrerade försäljningen.

De som deltar i undersökningen viktas med hänsyn till variablerna: kön, ålder och region (H-region). H-regioner mäter invånartäthet i kommunerna, från storstad till glesbygd. Vid skapandet av denna viktvariabel används en så kallad viktmatris, där ålder är indelad i fem kategorier, variabeln H-region i tre kategorier och kön i två kategorier.

Det är dock viktigt att poängtera att antalet intervjuade personer alltid har uppgått till ungefär 1 500 varje månad. Det som definieras som bortfall i undersökningen är gruppen av personer som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller velat ingå i undersökningen. Denna grupp har dock ersatts av andra personer ur urvalet som intervjuats.

Registrerad försäljning av cigaretter och snus

Den i Sverige registrerade försäljningen av cigaretter och snus består av legal (beskattad) försäljning i butiker och kiosker vilken redovisas i Finansdepartementets årliga rapport Beräkningskonventioner (Finansdepartementet, 2015). Statistiken utgår från Skatteverkets

data om punktskatteintäkter från tobaksförsäljningen och inkluderar hela den registrerade tobaksmarknaden till skillnad från den försäljningsstatistik som tas fram av företaget Swedish Match vilken täcker ca 70 procent av marknaden. Finansdepartementets uppgifter revideras fortlöpande och de mest aktuella siffrorna är alltid preliminära såsom t.ex. 2014 års uppgifter i den senaste rapporten. Även äldre uppgifter kan korrigeras i efterhand och vissa revideringar har därför gjorts i denna rapport jämfört med de siffror som presenterades i 2013 års rapport (Ramstedt m.fl.,2014). Den registrerade cigarettförsäljningen redovisas i antal cigaretter medan snusuppgifterna redovisas i antal kg (eftersom snus skatten baseras på vikt). För att slå samman den registrerade försäljningen med självrapporterade uppgifter om köp av oregistrerat snus, har vi därför räknat om den registrerade försäljningen till antal dosor. Det finns dessvärre inga officiella uppgifter om hur mycket en snusdosa väger i genomsnitt men enligt de uppgifter vi funnit antas att en dosa portionssnus i genomsnitt väger 24 gram och en dosa lössnus 42 gram. Baserat på Swedish Match uppgift att ca 80 % av marknaden består portionssnus och ca 20 % av lössnus antar vi ett genomsnitt på 27,6 gram.

Oregistrerade delmängder cigaretter

Resandeförsel och smuggling

Det är viktigt att skilja på tobak som förs in i landet i samband med resor, så kallad resandeförsel och tobak som smugglas in i landet i syfte att säljas vidare. Den avgörande skillnaden är om införseln sker i kommersiellt syfte eller inte, det vill säga om den införda tobaken förs in i landet för eget bruk eller för att säljas vidare på den illegala marknaden i syfte att tjäna pengar på hanteringen (SFS 2000:1225, Lag om straff för smuggling).

I Monitormätningarna beräknas mängden resandeförd tobak med hjälp av frågor om hur många cigaretter och snusdosor resenärer tagit med sig vid inresor till Sverige.

De som uppger att de rest in till Sverige från utlandet under de senaste 30 dagarna får uppge hur många gånger de har rest in i landet och om de förde med sig några cigaretter/snusdosor vid den senaste inresan. Antalet cigaretter/snusdosor man tog med sig vid den senaste resan multipliceras med antalet resor man gjort under samma tidsperiod.

Anskaffningen av till Sverige smugglade cigaretter och snusdosor mäts med frågor om respondenten, någon gång under de senaste 30 dagarna, köpt cigaretter eller snus som någon eller några personer fört in i landet i syfte att sälja vidare för att tjäna pengar. Om så är fallet ställs ytterligare frågor om antalet gånger man köpt smugglade cigaretter eller snus och vilka mängder det rörde sig om den senaste gången. Det finns alltså inte någon avsikt att i den här undersökningen mäta omfattningen av personer som själva smugglat in tobak. Frågorna avser istället fånga i hur stor omfattning köp av insmugglade cigaretter eller snus förekommer.

Till Sverige är införseln av cigaretter och snus i praktiken fri så länge de införda mängderna är för privat bruk. För att i Monitormätningarna skilja på resandeförsel och smuggling behövs dock en övre gräns för hur mycket tobak som kan definieras som "för privat bruk". Det finns inte någon självklar sådan gräns. De av EU angivna indikativa nivåerna uppgår till 800 cigaretter (4 limpor) (Rådets direktiv 92/12/EEG). Men denna nivå kan överskridas om införseln är för privat bruk, vilket innebär att denna nivå inte är lämplig för att skilja på resandeförsel och smuggling. På grund av detta används istället en högre nivå på 2 000

cigaretter. Inte heller för snus finns någon mängdbegränsning för hur mycket en person kan föra in i landet för eget bruk. Det finns dock ett maximalt ekonomiskt värde som inte får överstigas utan att tull och skatt måste betalas. Det ekonomiska gränsvärdet ligger på 4 300 kr (ca 15–20 stockar eller omkring 200 dosor) för den som reser med kommersiell flyg- eller färjetrafik samt på 3 000 kr för övriga resande. För beräkningarna av mängden införd snus har därför en motsvarande övre gräns satts till 200 dosor per person och resa.

Även när det gäller köp av smugglade cigaretter används i undersökningen gränser för hur många cigaretter en person kan köpa under en 30-dagarsperiod. Anledningen till detta är att det kan finnas ett eller flera grossistled i hanteringen, men frågorna i undersökningen avser endast de cigaretter som köpts för eget bruk. Dessa gränser är desamma som för resandeförseln.

Extremvärden

Det kan av olika skäl förekomma extremvärden i datamaterialet. Det kan bland annat bero på att de intervjuade personerna har uppgivit felaktiga uppgifter eller på manuella felkodningar av intervjuaren. Det är av stor vikt att korrigera för dessa extremvärden eftersom de beräknade volymerna anskaffad tobak annars kan bli missvisande. Ett exempel på detta är orimliga uppgifter om antal resor eller antal köp under de senaste 30 dagarna. I Monitorundersökningen används därför ett tak på max 20 resor, 20 köp av smugglad tobak och 30 köp av tobak inom den legala försäljningen i Sverige. I praktiken har dock ytterst få korrigeringar gjorts av denna anledning.

Uppräkning av självrapporterade oregistrerade delmängder

Täckningsgrader

Som redan nämnts kan man på goda grunder anta att svaren på intervjufrågor om köp och konsumtion av tobak i en undersökning riktad till den allmänna befolkningen inte fångar upp de verkliga köpta och konsumerade nivåerna. Denna underrapportering har två huvudsakliga källor – dels att intervjupersonerna faktiskt inte kommer ihåg korrekt eller vill framstå som mer hälsosamma och dels att de som använder och köper cigaretter är överrepresenterade i bortfallet. Ett aktuellt exempel på den senare effekten är en aktuell studie om bl.a. rökning, där dagligrökare och personer med tobaksrelaterad beroendeproblematik var underrepresenterade i en uppföljning (Sundin, m.fl, 2015).

För att få ett mått på denna underskattning med avseende på anskaffning av cigaretter, ingår det i Monitorundersökningen sedan april 2012 frågor om de intervjuade personernas köp av cigaretter genom legala försäljningskanaler i Sverige. Frågorna avser cigaretter som sålts till ett pris som överstiger 43 kronor för ett paket eftersom det antas vara omöjligt för tobakshandlare att sälja cigarettpaket till lägre pris samtidigt som tobaksskatt och moms betalas fullt ut. Dessa självrapporterade uppgifter om antal köpta beskattade cigaretter räknas därefter om för att gälla hela populationen och jämförs avslutningsvis med de officiella mängderna försålda cigaretter i den av Finansdepartementet utgivna Beräkningskonventionen (Finansdepartementet, 2015). Se Leifman och Trolldal 2014a och 2014b för motsvarande resonemang för alkoholanskaffningen.

Den andel som de intervjuade personernas uppgivna köp av tobak, genom legala försäljningskanaler, utgör av den faktiska registrerade försäljningen brukar kallas *täckningsgrad*. Täckningsgraden anger i det här fallet de självrapporterade mängderna köpt tobak i procent av de faktiska sålda mängderna enligt Beräkningskonventionen.

Idén bakom uppräkningsfaktorn i denna rapport är att den täckningsgrad som uppmätts för de självrapporterade köpen av registrerade cigaretter kan användas som utgångspunkt för att korrigera nivåerna för självrapporterade köp av oregistrerade cigaretter, det vill säga för resandeförsel och smuggling. Utifrån täckningsgraden tas den så kallade uppräkningsfaktorn fram – alltså den faktor som de rapporterade uppgifterna kan multipliceras med för att räkna upp underrapporteringen. Uppräkningsfaktorn för 2012 är baserad på täckningsgraden för 2012 medan uppräkningsfaktorn för 2013 och 2014 baseras på den genomsnittliga täckningsgraden för 2013 och 2014. Anledningen till denna uppdelning är att täckningsgraden visade sig vara högre med det nya sättet att fråga som introducerades i juli 2013. I tabell 9 redovisas täckningsgraderna för varje år samt genomsnittet för 2013 och 2014. Dessutom redovisas de beräknade uppräkningsfaktorerna. Av tabellen framgår att de cigarettköp som de intervjuade personerna rapporterat i genomsnitt motsvarade ca 41 procent av den faktiska försäljningen 2012 och den beräknade uppräkningsfaktorn blev därför 2,43 (1/0,41). Motsvarande täckningsgrad för 2013 och 2014 var 0,51 och uppräkningsfaktorn uppgick därmed till 1,96. (Det är således det inverterade värdet av täckningsgraden som används som uppräkningsfaktor). För att löpande anpassa uppräkningsfaktorn till eventuella förändringar i undersökningens täckning av tobaksköp och samtidigt ha en stabilitet i korrigeringarna kommer uppräkningsfaktorn löpande revideras framöver med 3-års glidande medelvärden.

Då motsvarande frågor om självrapporterat köpt registrerat snus saknas var det inte möjligt att beräkna motsvarande uppräkningsfaktor för snus. I den del av undersökningen som istället handlar om respondenternas egen användning av tobak får de respondenter som svarat att de snusar dagligen däremot frågan om hur många snusdosor de i genomsnitt förbrukat i veckan. Utifrån beräkningar av den självrapporterade snuskonsumtionen – alltså den mängd snus som snusarna uppgett att de *använt* går det att konstatera att den självrapporterade snusförbrukningen har en betydligt högre täckningsgrad av den totala

Tabell 9. Självrapporterade köp av registrerade cigaretter (beskattade och sålda i Sverige), faktisk registrerad försäljning av cigaretter, täckningsgrad och skattad uppräkningsfaktor. Data för 2012–2014.

	Självrapporterat antal köpta cigaretter (milj.)	Antal registrerade försålda cigaretter (milj.) ^{a)}	Täckningsgrad (%)	Uppräkningsfaktor
2012	2 428	5 902	41	2,43
2013	2 560	5 416	47	2,14
2014	2 949	5 362	55	1,82
Totalt 2013–2014	5 509	10 778	51	1,96

a) Källa: Beräkningskonventionen (2015). Siffrorna är reviderade jämfört med 2014 års rapport varför täckningsgrad och uppräkningsfaktorer för 2012 och 2013 också reviderats i jämförelse med föregående rapporter. Uppgifterna för 2014 är preliminära.

snuskonsumtionen (utifrån anskaffning) under den studerade perioden (ca 65–75 %) jämfört med den självrapporterade cigarettförbrukningen (ca 40–50 %). Bedömningen är därför att en uppräknings av självrapporterade köp av snus inte är lika motiverad.

Självrapporterad användning av tobak

Resultaten från avsnittet *Självrapporterade uppgifter om cigarett- och snusanvändning* baseras på frågor om respondenterna rökt respektive snusat under de senaste 30 dagarna. De respondenter som svarat att de rökt minst en cigarett respektive använt snus de senaste 30 dagarna, får frågan om de rökt cigarett/använt snus dagligen. De som svarat *ja* på denna fråga klassificeras som dagligrökare respektive dagligsnusare, medan de som svarat *nej* klassificerats som sporadiska rökare/snusare (eftersom de svarat att de rökt/snusat de senaste 30 dagarna).

De dagliga rökarna får därefter frågan om hur många cigarett de i genomsnitt rökt per dag de senaste 30 dagarna, medan de sporadiska rökarna får frågan om hur många cigarett de i genomsnitt rökt per vecka. Gällande snusning får enbart de respondenter som svarat att de snusat dagligen följdfrågan om hur mycket snus de förbrukat och till skillnad från rökarna är det istället för dagskonsumtion av cigarett, snusarnas veckokonsumtion av förpackningar – det vill säga antal snusdosor i veckan – som kartläggs.

Som ovan nämnt kan det av olika skäl förekomma felaktiga extremvärden i datamaterialet. För att minska risken för att sådana felaktigheter ska snedvrída materialet har höga extremvärden trunckerats ner. De respondenter som svarat att de röker mer än 60 cigarett per dag (dagligrökarna) eller mer än 60 cigarett per vecka (de sporadiska rökarna) respektive mer än 20 snusdosor i veckan har trunckerats ner. Det maximala värdet på dessa variabler har därför varit: 60 cigarett per dag/vecka eller 20 snusdosor/vecka. I praktiken har dock ytterst få extremvärden noterats och trunckeringen har inte haft någon nämnvärd betydelse. Hur de självrapporterade uppgifterna om användningen av tobak behandlats beskrivs även i resultatdelen för dessa uppgifter.